

Paula von Wachenfeldt & Klas Nyberg (red.), *Det svenska begäret. Sekler av lyxkonsumtion* (Stockholm: Carlssons 2015). 315 s.

Redaktörerna skriver i sitt förord att syftet med boken är att utforska det karakteristiska som har präglat svensk lyxhistoria mellan 1600-talets senare del och första hälften av 1800-talet. Intentionen har varit att samla en rad forskare till en mer enhetlig studie kring företeelsen svensk lyx. En viktig tes som drivs i boken är att en ny typ av lyx, initialt förmedlad genom skeppsbroadeln, växte fram från 1700-talets slut. 1800-talets borgerlighet utvecklade ett nytt förhållningssätt till lyx som skilde sig från den äldre adelns bruk.

Den vackra boken omfattar tio kapitel och är fint illustrerad med ett omfattande bildmaterial. Boken kan betraktas som en introduktion till svensk konsumtionshistoria. Bokens fokus står att finna i diskussioner kring teorier om lyx, främst genom beskrivningar och analyser av lyxföremål och dess användning i olika sociala sammanhang, inkluderande hänvisningar till internationella och svenska överflödsförordningar, det vill säga staters försök att begränsa lyxkonsumtion. Boken kan passa väl in i mer introducerande universitetskurser inom olika ämnen, men är också intressant för den bildade allmänheten.

Kapitlen är kronologiskt strukturerade. I den bästa av världar hade författarna gemensamt rätt ut begreppen begär, behov, önskningar, lyx och mode: det hade gjort det enklare att följa texten. Växer den enskildes behov när utbudet ökar? Eller är det begäret, drömmarna, önskningarna, som då väcks till liv?

Carolina Browns kapitel om spetsar i det svenska 1700-talet är för mig överraskande intressant och informativt. I kapitlet får vi följa introducerandet av spetsar under 1500-talet och hur Flandern vid mitten av 1700-talet blev ett centrum för avancerad tillverkning av spets. Vi introduceras i spetskonstens hantverk och får följa hur nya tekniker för framställning av textilier växte fram med begynnande industrialism. Framväxten av svensk spetsindustri beskrivs särskilt. Genom studier av porträtt, som den franske konstnären François Bouchers avbildning av Gustaf Lundberg från 1742, analyseras ingående den mycket påkostade – lyxiga – spetsens påtagliga sociala betydelse. Brown visar att väl valda spetsmanschetter inte enbart vittnade om en ståndspersons tillgångar och smak, utan även om personens ”bildning och karaktär, intressen, anspråk och ambitioner”. Under 1700-talet var spetsens symboliska betydelse viktig framför allt för män, då valet av spets tydliggjorde bärarens stora kännedom om socialt dekorum. Men även den kvinnliga sfärens användning – och tillverkning – av spets berörs ingående i framställningen. I ett särskilt avsnitt beskrivs de sociala konsekvenserna

av strävan efter status baserad på den yttersta renligheten, en statusmarkör där spetsen i klädesplagg skulle vara skinande vit. Vit spets blev av den anledningen en viktig statusmarkör som kom att användas i högre ståndsinredningarna. En ståndsperson kunde dagligen tillbringa timmar vid toalettbordet som naturligtvis dekorerades med ett lyxigt material – vit spets. Det blev av den anledningen lämpligt att ta emot besök i samband med att man gjorde toalett. Den yppersta eliten kunde sända sina spetsar för tvättning till Holland varifrån den kunde returneras skinande vit. Vid sekelskiftet 1800 försvann spetsarna nästan helt i det manliga modet. Den engelska svarta mansdräkten fick då genomslag i Sverige. Framställningen lyckas på ett konkret sätt diskutera sambandet mellan lyx och social distinktion.

Håkan Jakobsson gör en djupdykning i svensk adlig lyxkonsumtion under 1600-talet. Vi följer beställningar av lustjakt och praktkarosser i Nederländerna för Magnus Gabriel De la Gardies och Carl Gustaf Wrangels räkning. Beställarprocessen i sig är av intresse. Beställarnas agent i upphandlingen var den svenske handelsmannen och handelskommissarien Peter Trotzig; som rådgivare till beställarna fick han stort inflytande i utformandet av produkterna.

De regelbundet återkommande överflödsförordningarna med syfte att begränsa utpekad lyxkonsumtion diskuteras i flera bidrag. Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen diskuterar manlig och kvinnlig kodning i de svenska överflödsförordningarna. Leif Runefelt har hittat ett mycket intressant material som beskriver hur svenska sockenstämmor från slutet av 1700-talet runt om i landet diskuterar användningen av färgen blå. Riktigt hållbar blå färg erhöles genom att använda indigo, som man dock var tvungen att importera och kunde därmed betraktas som lyx. Runeberg redogör för den globala marknaden för olika färgprodukter som blev allt viktigare när handeln med tyger dramatiskt ökade under 1800-talet. Även det socialt tillåtna i användandet av en stark färg i kläder diskuteras, liksom exempelvis den ökade användning av klockor. Egentillverkning, flit och sparsamhet sattes i samtidens lokala diskussioner i motsättning till lyx. Bonden borde hålla sig till de förstnämnda idealen. Klas Nyberg för en diskussion om betydelsen av menighetens motstånd gentemot en högre adels lyx i en diskussion om det fersenska mordet 20 juni 1810.

Den nya borgerliga lyxen som växte fram från 1800-talet diskuteras av Paula von Wachenfeldt, där studieobjektet, eller den prisma som resemanget silas igenom, utgörs av familjen von Hallwyl. Borgerskapet hade till skillnad från adeln saknat social legitimitet som rättfärdigade lyxkonsumtionen. Rummet med dess föremål blev för den nya borgerligheten en strategisk spelare i en upphöjningsprocess som också kunde bidra till maktförflyttning. Samlandet i Hallwylska palatset, gestaltat genom lyxföremål,

syftar till social positionering. Helena Kåberg för diskussioner utifrån de framsteg som 1800-talets konstindustri gjorde, där nya textil- och metallindustrier producerade allt fler varor som liknade gamla lyxföremål men som kunde köpas av en bredare allmänhet. Hit hör även mekaniserad tillverkning av glas- och porslinsföremål. Med detta uppkom vid slutet av århundradet diskussioner om stil och hur hemmet borde organiseras. Svenska Slöjdföreningen och (bland andra) Ellen Key tog till sig den stilkritik som tysken Jakob von Folke tidigare utvecklat. Familjer utan särskilt mycket medel skulle inte sätta sig i skuld, inte minst för att undvika en risk att hamna i moraliskt förfall. Rådet var bland annat att enklare och billigare produkter kunde vara minst lika vackra som formgjuten "krims-krams". Kring detta tema finns redan mycket skrivet, exempelvis Kerstin Thörns avhandling *Bostad för hemmet* som berör åren 1889–1929.

Två kapitel får representera det svenska begäret under 1900-talet. I det första diskuterar Louise Wallenberg representationer av lyx, begär och klass i svensk film mellan 1910 och 1940. I det andra utgår Ulrika Berglund förtjänstfullt från Christopher J. Berrys bok *The idea of luxury* med distinktionerna "needs", "wants" och "desire", när hon för diskussioner om mode kontra kläder, lagom lyx enligt den svenska medelvägen, kläder för alla behov och slutligen hovets och de svenska inköparnas roll för spridning av lyx i form av klädesplagg under 1900-talet.

Umeå universitet

PEDER ALÉX

Tobias Davidsson, *Understödet rationalitet: En genealogisk studie av arbetslinjen under kapitalismen* (Göteborg: Göteborgs universitet 2015). 422 s.

Tobias Davidsson är verksam på Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet och är i sin forskning inriktad mot svensk social- och arbetsmarknadspolitik. Davidsson är visserligen inte historiker men anser att det är metodiskt viktigt med en historisk ansats på området. En sådan ansats hjälper oss att förstå de praktiker och föreställningar som vi idag tar för givna inom social- och arbetsmarknadspolitiken. Det är med denna utgångspunkt avhandlingen har tillkommit.

Davidsson utgår från Foucault och Marx. Huvudsyftet är att dekonstruera den dominerande principen inom dagens svenska arbetsmarknadspolitik, arbetslinjen, och undersöka i vilken utsträckning den kan anses vara besläktad med den äldre arbetslinjen under 1800-talet. Det gör Davidsson genom en genealogisk studie, inspirerad av Foucault. Konkret innebär det att